

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Koordinaatti kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta Valtioneuvoston periaatepäätökseksi suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*

- ***Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.***
- ***Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.***

Koordinaatissa näemme, että yhdenvertaisen osallistumisen edistämiseksi olisi huomioitava nuoret ja myös alaikäiset nuoret. Valtion tulisi edistää yhdenvertaisen osallistumisen edellytyksiä myös paikallisesti kunnissa. Yhdenvertainen osallistuminen edellyttää avoimuutta niin valtion kuin kuntien tasolla ja arvioinnin tulee olla yhdenmukaista.

Jotta yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua toteutuisi, tarvitaan sen tueksi tietoa ja tukea valmistelijoille ja päätöksentekijöille. Tämän lisäksi tulee kaikilla toiminnan ja päätöksen tasoilla varmistaa, että saatavilla on riittävästi ja saavutettavasti tietoa. Tiedon tulee olla kaiken ikäisille kansalaisille selväkielistä ja visuaalisesti selkeää huomioiden myös erityisryhmät.

Monipuolisten osallistumismahdollisuuksien ei tulisi olla itseisarvo, vaan tarvitaan erityisesti tarkoituksenmukaisia, sovellettavia ja matalan kynnyksen osallistumismahdollisuuksia. Poliittisten- ja kansalaisoikeuksien täysivaltaiseen toteuttamiseen tarvitaan opastusta ja neuvontaa. Järjestelmien tunteminen ja osallistumisen merkityksen syvempi ymmärrys jää yksittäisellä kansalaisella usein ohueksi. Näin tapahtuu usein erityisesti, jos kysymyksessä on nuori, jolla ei ole kokemusta ja/tai koulusta tai kotoa saatua mallia, osallistumista ei välttämättä koeta tärkeäksi.

Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittämisen rinnalla tulee yhtä tehokkaasti kehittää kaikkien osallisuusjärjestelmien arviointia. Arvioinnin tueksi tarvitaan tutkittua tietoa sekä käyttäjäkokemuksia.

Avoimella valmistelulla ja päätöksenteolla on mahdollisuus vahvistaa erityisesti nuorten luottamusta yhteiskuntaan ja päätöksentekoon.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- ***Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.***
- ***Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.***
- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***

- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Medialukutaidon rinnalla tulee puhua myös informaatiolukutaidosta. Demokratiaan, ihmisoikeuksiin ja mediaan liittyen on hyvin yleisesti kyse jaettavan informaation ymmärtämisestä, jolloin informaatiolukutaidolla on suuri merkitys. Esimerkiksi UNESCO käyttää maailmanlaajuisesti käsitettä media- ja informaatiolukutaito (MIL).

Nuorisotyön ja nuorisotyöntekijöiden merkitys nuorten kasvattajina on otettava huomioon muiden kasvuympäristöjen ja kasvattajien rinnalla. Nuorisotyöntekijät ovat ensiarvoisen tärkeä kohderyhmä, kun edistetään media- ja informaatiolukutaitoa nuorten parissa. Kirjastojen ja museoiden rinnalle on nostettava nuorisotyö ja nuorisotyön toimintaan liittyvät tilat ja verkostot.

Media- ja informaatiolukutaitoon liittyvässä kasvatuksessa tulee myös järjestöjen rooli huomioida paremmin. Järjestöt tavoittavat nuoria heidän vapaa-ajallaan ja ovat merkittävässä asemassa nuorten kasvuympäristöinä.

Opettajien peruskoulutukseen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen vahvistamiseksi tulee panostaa. Nuorisotutkimusseuran johtamassa Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tila -hankkeessa (2022) tuli ilmi, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus kouluissa on usein yhden aktiivisen opettajan vastuulla. Jos tulee henkilövaihdoksia, ei välttämättä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukselle koulussa ole jatkajaa.

Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustaminen on kannatettavaa. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistämiseksi tarvitaan koordinoivaa tahoa, joka jakaa edistää ja kehittää sekä jakaa tietoa.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja -tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

-

Pietilä Mika
Koordinaatti